

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Kirkkohallitus tukee omalla toiminnallaan pyrkimystä edistää suomalaisen yhteiskunnan perusarvoja ja löytää uusia keinoja vahvistaa demokratiaa ja jokaisen mahdollisuutta osallistua toimijana yhteiskunnan toimintaan. Ohjelma on erityisen tärkeä aikoina, jolloin yhteiskunnallinen keskustelu on jännitteistä ja polarisaatio vahvistuu.

Uskonnoilla, katsomuksilla ja arvoilla on suuri vaikutus ihmisten valintoihin ja toimintaan sekä siihen, mitä he kokevat yhteisöissään tärkeiksi ja puolustettaviksi asioiksi. Sosiaalisten etäisyyksien kasvu eri väestöryhmien välillä uhkaa demokratiaa. Myös arvojen ja asenteiden sekä kokemusmaailmojen eriytyminen vähentää yhteenkuuluvuutta, osallistumishalukkuutta ja halua vaikuttaa yhteisiin asioihin.

Luonnostekstissä uskonnolliset yhteisöt ja niiden merkitys demokratian toteutumiselle puuttuvat kokonaan. Uskonnolliset yhteisöt vaikuttavat merkittävällä tavalla ihmisten arvoihin ja asenteisiin sekä toimintamahdollisuuksiin eri yhteisöissä ja yhteiskunnassa laajasti osana kansalaisyhteiskuntaa, ne ovat olennainen ja tärkeä osa suomalaisen yhteiskunnan toimijoiden kenttää. Yhteistyöelinten lisäksi olisi tärkeää kuulla uskonnollisia yhteisöjä myös suoraan. Tämä olisi hyödyllistä demokratian vahvistamisen, osallisuuden ja tämän ohjelman linjausten kannalta.

Näin tärkeän ohjelman linjauksilta voitaisiin myös edellyttää pidemmälle vietyä konkretiaa. Kirkkohallitus haluaa tätä konkretiaa edesauttaa omassa lausunnossaan. Lisäksi demokratiaohjelman laatimisessa täytyy arvioida tehtävien toimenpiteiden vaikutukset lapsiin ja nuoriin - myös taloudellisesta näkökulmasta.

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on yhtenä suurimmista julkisoikeudellisista toimijoista (3,6 miljoona jäsentä) vastuu edistää demokratiaa ja osallisuutta sekä Suomessa että kansainvälisesti. Kirkon toiminnot tavoittavat valtaosan erityisryhmistä sekä lasten ja nuorten ikäluokista. Seurakuntien diakonia- ja kasvatustyöllä on merkittävä rooli lasten ja nuorten osallisuuden vahvistajana, yhteisöllisyyden tukijana ja yhteiskunnan resilienssin rakentajana.

Kirkon rakenteissa toimii valtakunnallisesti nuorten vaikuttajaryhmien laaja verkosto, joka edistää nuorten osallisuutta sekä seurakuntien yhteydessä paikallisesti että verkostona valtakunnallisesti.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on seurakuntavaaleissa ottanut käyttöön 16 vuoden ikärajan. Myös muualla yhteiskunnassa kannattaisi vakavasti harkita alemman ikärajan ottamista käyttöön erityisesti kuntavaaleissa. Kansalaispätevyystutkimuksen mukaan äänestyskäyttämisen suunta ja käsitys mahdollisuuksista vaikuttaa yhteiskuntaan ja toimia demokratian osana on näkyvissä jo peruskoulun loppupuolella. Tavoittavuuden ja demokratiakasvatuksen tuen kannalta voisi olla hyödyllistä, että äänestysikärajaa laskettaisiin 16 vuoteen. Samalla luottamusta demokratiaan ja oman vaikuttamisen mahdollisuuksiin tulisi vahvistaa erityisesti ammatillisen koulutuksen puolella. Nuorille tulisi myös selkeästi viestiä mistä vaaleissa on kysymys ja mistä kussakin vaalissa päätetään. Lisäksi olisi hyvä, että nuoria kutsuttaisiin vaalien järjestäjien ja toimitsijoiden tehtäviin tutustumaan siihen, miten demokratia käytännössä toimii.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Seurakunnat tavoittavat varhaiskasvatuksen, nuorisotyön, rippikoulun ja oppilaitosyhteistyön kautta merkittävän määrän suomalaisia lapsia ja nuoria. Kirkon kasvatustyön ytimeen kuuluvat voimakkaasti ihmisoikeudet ja osallisuuden vahvistaminen. Tällä työllä on suuri merkitys koko ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen kentässä. On tärkeää, että lapsia ja nuoria kuullaan suoraan ja näin varmistetaan kokemus todellisen vaikuttamisen mahdollisuudesta jo varhaisessa vaiheessa, jolloin identiteetti yhteiskunnallisena toimijana on vielä muotoutumassa.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Tavoitelinjauksessa 3 tulee huomioida myös Suomen ev-lut. kirkon seurakuntien nuorten vaikuttajaryhmät. Yhteistyötä on hyvä vahvistaa kuntien nuorisovaltuustojen ja seurakuntien vaikuttajaryhmien välillä. Erityisen tärkeää tämä on pienillä paikkakunnilla, joissa ikäluokat ovat pieniä ja samat ihmiset toimivat monissa rooleissa. Yhteistyötä kannattaa lisätä yhteisen demokratiakasvatuksen vahvistamiseksi.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta on hyvä vahvistaa myös uskonnollisten yhteisöjen toiminnassa, esimerkiksi rippikouluissa. Rippikouluissa vahvistetaan käytännössä osallisuuden kokemusta ja yhteisöllisyyttä. Kirkossa on käytössä nuorten tulevaisuusseminaari, johon osallistuu satoja nuoria vuodessa. Myös muualla yhteiskunnassa voitaisiin harkita vastaavan toimintamallin ottamista käyttöön. Nuorisjärjestöt ja muu kansalaisyhteiskunta tekevät tärkeää työtä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa ja kehittää osallistumisen välineitä. Tämä tulisi huomioida myös demokratiaohjelmassa. Osallisuus demokratiaan edellyttää luottamusta yhteiskuntaan. Tätä luottamusta on syytä vahvistaa kaikenlaisessa kasvatustyössä, jota myös kirkko ja monet uskonnolliset yhteisöt Suomessa tekevät.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Kirkossa on kehitetty ja otettu käyttöön erilaisia dialogitaitoja edistäviä toimintamalleja, kuten kunnioittavan keskustelun periaatteet, Erätauco-menetelmä, Scriptural reasoning ja restoratiivinen sovittelu. Kirkossa on hyödynnetty myös nk. yhdessä elämisen taidon konseptia (konvivialiteetti) Moninaisten ryhmien inklusiiviseen kuulemiseen ja laajoihin dialogitaitoihin olisi syytä suunnata resursseja myös muualla yhteiskunnassa. Luottamusta yhteiskuntaan, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja tulevaisuuteen tulee vahvistaa kaikissa ihmisryhmissä, erityisesti rasismia ja ulkopuolisuutta kokevien maahanmuuttajataustaisten ja vähemmistöuskontoihin kuuluvien nuorten parissa.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Seurakunnat ovat usein merkittäviä paikallisia toimijoita varsinkin harvaan asutuilla alueilla. Kirkko tavoittaa esimerkiksi diakoniatyön kautta sellaisia ihmisryhmiä, joita muut eivät välttämättä tavoita. Seurakunnat ja muut kansalaisyhteiskunnan toimijat vahvistavat paikallisella toiminnallaan osallisuuden kokemusta ja sitä kautta kokemusta kuulumisesta paikallisyhteisöihin. Tämä kokemus on tärkeää myös vaikuttamisen tukemisen ja lähidemokratian kannalta.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,**
- **osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,**
- **hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.**

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Kehitysyhteistyömäärärahojen lisäämistä tulisi harkita, jotta voitaisiin paremmin tukea kansainvälistä vastuuta demokratian edistämisestä globaalisti. Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko tunnistaa erityisesti demokraattisten yhteiskuntarakenteiden ja väestönkasvun haasteet Afrikassa sekä globaalien painopisteiden muutoksen. Näissä kysymyksissä kehitysmäärärahoilla on toteutettu jo useita demokraattisia rakenteita tukevia hankkeita sekä kirkon kumppanijärjestöjen että kansainvälisten kirkkoliittojen globaaliohjelmien toimesta.

Euroopan unionin tasolla ja Suomessa tarvitaan tutkimusta siitä, miten lisätä laajaa luottamusta viranomaisiin ja demokraattiseen päätöksentekoon, erityisesti nuorten parissa. Yhteiskuntarauhan edistämisen ja ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen, sekä uskonnonvapauden varmistamisen tulisi olla keskeisiä arvoja Euroopan unionin päätöksenteossa. Samoin unionin laajentumisen edellytyksenä tulisi nähdä valtioiden laaja sitoutuminen demokratiaan.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Saloranta Teija
Kirkkohallitus